

SREDNJOVEKOVNI PRISTUPI POLITICI*)

Vladari i mislioci Vizantije i ranog srednjeg veka

Kada je pao Rim i nešto kasnije završena antička epoha, izgledalo je da raznorodni delovi nekadašnjeg carstva više ne mogu pomoću politike da ostanu povezani. Politički odnosi i shvatanja politike su se promenili. Ta promena je vremenom postala tolika da se govorilo o nastanku različite epohe, koja je kasnije nazvana srednji vek. Na Zapadu je religija dugo bila jedina čvrsta spona. Pokršćavanje varvara je bilo i njihovo uvlačenje u civilizaciju. Mislioci su prihvatili podređenost filozofije religiji. Tek se *Siger od Brabanta* usudio da tvrdi za sebe krajem 13. veka da je "philosophus".

U istočnom delu nekadašnjeg carstva dugo nisu primećivali veće promene. Car ovog dela Rimskog carstva, a kasnije vizantijski car, smatran je naslednikom rimskih careva, sprovednikom Božje volje, Hristovim namesnikom na Zemlji, trinaestim Apostolom, predvodnikom hrišćanske vasseljene. Ovo je docnije označeno kao "cezaropapizam". Po *Jevseviju* (Pamfilu) iz Kesareje, u mladosti arijancu, zatim apologetu i prvom hrišćanskom istoričaru, car vlada na Zemlji kao Bog na nebu. On je vladar ljudskog sveta – kosmokrator (i hronokrator – gospodar vremena), dok je Hristos svedržatelj – pantokrator. Na svečanostima je car sedeo na levoj strani prestola ostavljajući desnu stranu za duhom prisutnog Hrista. Inače je sedeo na desnoj strani i pokazivao da vlada u ime Hrista. Car je bio iznad zakona, odgovoran

*) O raznim srednjovekovnim shvatanjima politike opširnije i u: Telebaković, B., *Srednjovekovna filozofija*, Čigoja štampa, Beograd, 2006.

samo Bogu koji ga je odabrao kao najboljeg. Sazivao je crkvene sabore, imenovao i smenjivao patrijarhe u Konstantinopolju, Antiohiji, Aleksandriji i Jerusalimu i potvrđivao patrijarha u Rimu - papu. Da li je u pravu Elen Arveler koja je smatrala da su svetovna i duhovna vlast bile razdvojene? Po njoj je car, kao hrišćanin, bio podređen patrijarhu, a patrijarh, kao podanik carstva, caru.¹⁾ Patrijarh je u dogovoru s carem slao misionare. Najpoznatiji su bili braća *Ćirilo i Metodije*, solunci.²⁾ Smatrali su da se za Slovene liturgija može obavljati na domaćem jeziku.³⁾ Ovaj lik hrišćanstva se proširio i u Rusiji i među južnim Slovenima.

Car je brinuo o političkom poretku, patrijarh o ekonomiji, odnosno mudrom uređenju zajedničke kuće. Možda su dobar poredak i mudro uređenje ujedinjeni u pojmu "hijerarhija"? Poslušnost (peitarhija) obezbeđuje trajanje poretka. Suprotnost dobrog poretka je poredak besprizornih – demokratija. Carski položaj do 10. veka nije bio nasledan. Smatralo se da sam Bog bira najboljeg za cara. Ako ne vlada dobro, Bog mu oduzima vlast. Od 109 vizantijskih vladara i savladara do crkvenog raskola samo je 34 umrlo prirodnom smrću. Od 10. veka carevi su uglavnom bili porfirogeneti (rođeni u carskom purpuru, odnosno na dvoru). Od 11. veka carska titula je bila "samodržac" (autokrator).⁴⁾ Sve dok je papa osećao moć cara u Konstantinopolju, središtu sveta, izjašnjavao se kao carev podanik i nije javno osporavao carsku

1) Arveler, E., *Politička ideologija Vizantijskog carstva*, "Filip Višnjić", Beograd, 1988, 140

2) Hazari, koje su braća 860. privoljevala hrišćanstvu, su se okrenuli judaizmu.

3) Braća su, na poziv moravskog kneza Rastislava 862, priveli hrišćanstvu Slovene Srednje Evrope. Za Slovene su smislili i posebno pismo, nazvanoj glagoljica (od reči glagoljiti, govoriti). Kliment i Naum su oblikovali pismo i nazvanli ga po Ćirilu "ćirilica". Ćirilo i Metodije su se u jednom trenutku sklonili u Rim. Tu je Ćirilo umro 869. Sveta stolica je prisvojila i izmenila nastojanja braće a njih proglasila za svoje svece. (Pape su prihvatale samo tri "sveta jezika" /hebrejski, grčki i latinski./)

4) Dušan Silni Nemanjić, car Srba i Grka, imao je i titule imperator i samodržac.

pantokratiju, ali se trudio da je kad i koliko može okrnji.¹⁾

U vreme *Teodosija II* u Konstantinopolju je 425. reorganizovan univerzitet, i on je postojao sve do turskog osvajanja grada. U doba *cara Justinijana*, imperatora rođenog kraj Leskovca, njegov vojskovođa *Velizar* je ponovo osvojio veći deo Italije (sa središtem uprave u Raveni), severnu Afriku, špansku obalu (i Andaluziju), sva sredozemna ostrva, tako da se govorilo o Sredozemlju kao "vizantijskom jezeru". U Jadranskom moru je Venecija bila važna vizantijska ratna luka.²⁾ Konstantinopoljski hram Aja Sofija je sazidan od 532. do 537.³⁾ i postao je najveći hram u carstvu, s velelepnom kupolom. Justinijanov "zbornik građanskog prava" (*corpus iuris civilis*), zbornik pravnih spisa, odnosno skupljena i pretresena pravna baština carstva, poslužio je u 12. veku kao osnov za "zbornik crkvenog prava" (*corpus iuris canonici*).

Krajem 6. veka počelo je uvođenje Vizantije u srednjovekovni državni oblik. U to vreme su Sloveni s drugim varvarima, pre svega Avarima, počeli da upadaju u Vizantiju, ali su za razliku od njih ostali na teritoriji carstva ili na njegovom obodu. Krajem 7. veka su islamizovani Arapi i druga plemena zauzeli veći deo Severne Afrike, a u 8. veku su muslimani krenuli ka Španiji i Francuskoj. Osvojili su i ostrva Korziku, Sardiniju i Siciliju, a na Kritu se sukobili s Grcima i Slovenima. Vizantija se branila i pozivala na borbu

1) U srpskom, bugarskom i ruskom carstvu su se ugledali na Vizantiju. Bugarska je dobila patrijaršiju u 13, Srbija u 14, Rusija u 16. veku. Ruski knez u Kijevu je održavao veze s jevrejskim hazarskim kaganatom na Kavkazu i imao je i titulu kagan. U Moskvi je Ivan III proglašen 1473. za samodršca svih ruskih zemalja. Slavljjen je kao novi car Konstantin, a Moskva kao novi Konstantinopolj, treći Rim. U ceremonijalu ruskih vladara bio je vidljiv i vizantijski i tatarski uticaj. Ivan IV Grozni, prvi ruski vladar s titulom cara, krunisan je 1547. Proširio je i učvrstio Rusiju. Grozni nema značenje strašni, nego silni (kao Dušan Silni), ili kod Turaka šefketli (šefketli sultan).

2) Nakon 395. je bilo namera potpunog spajanja istočnog i zapadnog dela carstva, ali to nikada nije uspelo.

3) Nešto ranije (528.) papa je podstakao građenje manastira na Monte Kasimu.